

nu ve çeşitli kaynaklarla tamamlanması gibi hususlarda aktif bir rol de üstlenmektedir. Ancak ilk dönemlerde, kutsal yazıların ilâhî menşei kesin olarak kabul edildiğinden vahiy veya ilhamın mahiyetini tesbite, kutsal yazıların ilham eseri olduğunu ispata lüzum görülmemiştir. Gerek kilise babalarının ifadeleriyle gerekse papalık kararlarıyla bu husus vurgulanmıştır. Kilise babaları, kutsal kitabın kutsal ruh tarafından ilham edildiğini veya yazdırıldığını, bu sebeple kutsal metinlerin hakiki yazarının Tanrı olduğunu, kutsal metin yazarlarının ise Tanrı'nın aracısı bulunduklarını ifade etmişlerdir. Papalığın konu ile ilgili kararları ise belli bir gelişme göstermektedir. Kilise, başlangıçtan beşinci asra kadar, inancının temelini oluşturan ve kutsal saydığı kitapların listesini tesbit etmekle meşgul olmuş, VI. asırdan XIII. asra kadar da listedeki (canon) kitapların mevcut şekil ve muhtevalarıyla kutsal olduğunu, çünkü Tanrı tarafından yazdırıldığını açıklamıştır. Floransa Konsili (1441), Ahd-i Atık ve Ahd-i Cedid'in aynı kutsal ruhun ilhamı altında yazıldığını ilân etmiş, bu karar Trente Konsili'nde de tekrarlanmıştır (bk. *İB*, s. 8).

Eski kilise yazarları peygamberî vahiy Kitâb-ı Mukaddes yazılarının hepsine teşmil ederek bu metinleri yazarların rolü üzerinde fazla durmamışlardır. Onlara göre Kitâb-ı Mukaddes'in lafzî ve muhtevası rabbin kelâmıdır. XVIII. yüzyıla kadar, Katolik ve Protestanlar metin yazarının rolüne fazla önem vermeden ilhamı Tanrı'nın yazdırması şeklinde anlamışlardır (bk. *İB*, s. 11-12). Bu tarihten itibaren filolojinin ve tarihî bilgilerin gelişmesi, ilmi araştırma ve keşifler, tenkit ilminin Kitâb-ı Mukaddes'e uygulanması mevcut kanaatin değişmesine sebep olmuş, tarihî gerçeklerle bağdaşmayan ifadeler, ilmi araştırma sonuçlarına ters düşen bilgiler, dil ve üslûptaki farklılıklar, Kitâb-ı Mukaddes'in bütünü'nün aynı kutsal ruhun ilhamıyla Tanrı tarafından yazdırılan bir kitap olduğu inancını sarsmıştır. Rasyonalistlerce ileri sürülen ve bazı Katolikler'ce de benimsenen bu şüpheler karşısında ilham kavramı yeniden ele alınmış, o zamana kadar üzerinde pek durulmayan kutsal metin yazarının rolü ve etkinliği meselesi gündeme getirilmiştir. I. Vatikan Konsili'nden önce kardinal Franzelin Kitâb-ı Mukaddes'teki fikirlerin Tanrı'ya, lafızların ise o metinlerin yazarlarına ait olduğu görüşünü getirerek problemi

çözmeye çalışmıştır (bk. *İB*, s. 13). Franzelin'in formülü I. Vatikan Konsili'ni etkilemiş, ancak konsil bu husustaki görüşünü net bir şekilde ortaya koymamış, sadece nelerin ilham olamayacağını açıklamıştır. XIX. yüzyılın sonuna doğru, bir taraftan ilmi ve tarihî araştırmalar, diğer taraftan kutsal metinlerin tenkidî tedkiki, Kitâb-ı Mukaddes'in mutlak otoritesini sarsarak önceki dönemlerde şüphe edilmeyen pek çok meseleyi tartışma alanına çekince, papalık çeşitli genelgelerle probleme açıklama getirmeye çalışmıştır. Papa XIII. Léon "Providentissimus Deus" (1893) adlı genelgesinde, ilham kavramının alanını daraltarak Kitâb-ı Mukaddes'in yanılmazlığını sadece iman ve dinî âdetlerle sınırlayan teorileri reddetmiş, ancak kutsal yazıların ilmi yorumu için Kitâb-ı Mukaddes Komisyonu'nu (La Commission Biblique) kurmuştur. Franzelin ve P. Cornely'nin formüllerini bazı rötüşlerle benimseyen XIII. Léon, ilhamı ilâhî bir yardım ve harekete geçirme olarak yorumlamaktadır. Papa XV. Benoît, "Spiritus Paraclitus" (1920) adlı genelgesinde bu tür teorileri reddediyor, fakat ilhamı aydınlatma, harekete geçirme ve yardım etme şeklinde yorumluyor, kutsal metin yazarlarının eserlerine kendi damgalarını vurduklarını kabul ediyordu. Papa XII. Pie ise "Divino afflante" adlı tamminde, çağdaş yorumcuların faaliyetlerinde onların fikirlerini mahkûm edecek bir taraf görmüyor, bilakis kiliseye yaptıkları hizmet sebebiyle onları kutluyor, kilisenin doktrin ve kararlarına saygı şartıyla araştırma özgürlüğünü kabul ediyordu. Bu üç papa, kutsal metin yazarlarının Tanrı'nın araçları (Fr. instrument) oldukları prensibinden hareket etmekte, fakat yazarların etkisini de kabul etmektedirler. Onlara göre Tanrı kutsal yazıların biricik yazarı değildir; yazarların da rolü vardır ve kutsal yazılar, temel yapı ve şekil açısından onların eseridir. Zira kutsal ruh, yazarlara hazır sözleri, önceden hazırlanmış kelime ve cümleleri nakletmemektedir. Bu sebeple ilhamı karşı tarafa bir şeyi yazdırmak şeklinde anlamak, yazarları da sadece kutsal ruhtan duyduklarını yazarlar olarak düşünmek doğru değildir. Papa XII. Pie ise, kutsal metin yazarları Tanrı'nın hizmetindeki canlı ve akıllı araçlar (Fr. instrument) olduklarından onların karakterleri, hangi şartlarda ve ortamda, hangi sebeplerle ve kimin için yazdıkları bilinmediği takdirde onları anlamamanın mümkün olamayacağını belirtmiştir.

Sonuç olarak, kilise ilk dönemlerde benimsediği kutsal metinlerin tamamıyla Tanrı tarafından yazdırıldığı inancını terkederek bunların kutsal metin yazarları eliyle tertip edildiğini kabul etmiştir. Bu sebeple bu metinlerin muhteva, dil, üslûp ve edebî ifade bakımından bu yazarlara ait olduğuna da inanmaktadır. Ayrıca Kitâb-ı Mukaddes'in asıl hedefinin iman ve ahlâkla ilgili meseleler olduğuna dikkat çeken kilise, ortaya çıkan çelişkiler ve ilmi neticelere zıt bilgiler karşısında, metin yazarlarının yanılabilirliğini de kabul etmiş olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Abdülâhad Dâvûd, *İncil ve Salıb*, İstanbul 1329; *Initiation Biblique* (nşr. A. Robert—A. Tricot), Paris 1954 (eser, metin içinde *İB* şeklinde kısaltılmıştır); *La Sainte Bible: La Bible de Jérusalem*, Paris 1961; P. Grelot, *Introduction aux livres saints*, Paris 1963; *La Revelation*, Paris 1966; R. M. Grant, *Introduction Historique au Nouveau Testament*, Paris 1969; Mütevelli Yûsuf Şelebî, *Edvâ* "ale'l-Mesthiyye, Kuveyt 1393/1973; *Introduction à la Bible: Le Nouveau Testament, Les Lettres Apostoliques* (nşr. A. George—P. Grelot), Paris 1977, III/3, s. 97-98, 123-153, 165, 183, 204, 251, 256-257, 268-270, 282-283, 297-301; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları* (doçentlik tezi, 1979), AÜ İlahiyat Fak.; *Nouveau Testament* (Traduction Oecumenique de la Bible), Paris 1981; M. Ebû Zehre, *Muhâdârât fi'n-Naşrâniyye*, Kahire 1982; Mahmûd Ali Himâye, *İbn Hâzım ve menhecûh fî dirâseti'l-edyân*, Kahire 1983, s. 263-299; Maurice Bucaille, *Müşbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an* (trc. M. Ali Sönmez), Ankara 1984; Ahmed Şelebî, *Mukârenetü'l-edyân II: el-Mesthiyye*, Kahire 1984; Ali Abdülvehid Vâfi, *el-Esfârü'l-mukaddese fi'l-edyânî's-sâbika li'l-İslâm*, Kahire 1984; Xavier Jacob, *İncil nedir? Tarihi Gerçekler*, Ankara 1985; Dâvûd Ali el-Fâzîlî, *Uşûlû'l-Mesthiyye kemâ yûsavviru'le-Kur'ânü'l-Kerîm*, Rabat 1986; Ahmed Abdülvehhâb, *İhtilâfât fî terâcimi'l-Kitâbi'l-Mukaddes ve tetâvü'rât hâmmâ fi'l-Mesthiyye*, Kahire 1407/1987; E. Amann, "Apocryphes du Nouveau Testament", *DBS*, I, 460-533; H. J. Vogels—L. Pirot, "Critique textuelle du Nouveau Testament", a.e., II, 256-274; H. Höpfl, "Ecriture Sainte", a.e., II, 457-487; A. Feuillet, "Romains (Epître aux)", a.e., X, 739-863; H. J. Codbury, "Acts of the Apostles", *IDB*, I, 28-42; F. W. Beare, "Canon of the NT", a.e., I, 520-532; M. M. Parvis, "Text, NT", a.e., IV, 594-599.

HİKMET TANYU

AHDAR

(الأحضر)

H. Peygamber'in Tebük seferi sırasında konakladığı bir yer.

Kaynaklarda Uhaydir veya Akrâ diye de geçen bu yer, Tebük'ün 70 km. güneyinde Hicaz demiryolu üzerindedir. Tebük'e güneydoğu yönünde 14.5 kilo-

metrelik bir mesafeden başlayıp güne-ye doğru uzanan aynı adlı vadide el-Boğazü'l-Ahdar denilen geçitte bulunmak-tadır. Hızır'ın makamının bulunmasın-dan dolayı bu yerin adının önce Hızır (Hidr) olduğu, daha sonra Ahdar şeklini aldığı son devir seyahatnâmelerinde ile-ri sürülmekte ise de klasik kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Hz. Peygamber Tebük seferi sırasın-da burada konaklamış ve bir mescid yaptırmıştı (9/630). Daha sonra yapılan küçük bir kalenin içinde kalan bu mes-cid genişletildikten sonra da Hz. Pey-gamber'in namaz kıldığı yer muhafaza edilmiştir. Bu kaleye Kanûnî Sultan Sü-leyman zamanında önemli bazı ilâveler-de bulunulmuştur (1531). İslâm'ın ilk devirlerinden beri Şam yönünden hacca gidenlerin özellikle su ihtiyaçlarını karşı-ladıkları bir konaklama yeri olarak öne-mini koruyan Ahdar'da, Hicaz demiryolu-nun geçmesi üzerine bir de istasyon yapılmıştır. Bugün idarî yönden Tebük bölgesi emirliğine bağlı olan Ahdar'ın nüfusu 100.000 civarındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakıfî, *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. M. Jones), Lon-don 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 999, 1001; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, II, 528; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1889, s. 150, 191; Ta-berî, *Târîh* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahi-re 1960-70 — Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), III, 100-125; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Mu'cem me'sta'cem* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1364/1945, s. 124, 783; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1968, I, 123; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. Mehmed Şerîf), İstanbul 1333-35, I, 119; Kâtip Çelebi, *Cihannümâ*, İstanbul 1372, s. 522; A. Musil, *The Northern Hegaz*, New York 1926, s. 202; Ch. M. Doughty, *Travels in Ara-bia Deserta*, London 1936; Kehhâle, *Coğrafi-yetü Şibhi Cezîretü'l-'Arab*, Kahire 1964, s. 29.

FUAT GÜNEL

AHDARİ

(الأحدرى)

Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Seyyidî Muhammed es-Sagîr el-Ahdarî el-Bentiyûsî (ö. 983/1575-76)

Mantık, matematik, astronomi gibi çeşitli ilimlerle ilgili manzum eserleri bulunan Cezayirli müellif.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 918 (1512-13) yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Cezayir'in Biskire (Biskra) şehrinde vefat etmiştir. Kabri, şehrin güneybatısında bulunan Bentiyus'taki zâviyede olup türbesi halen ziyaret edil-mektedir.

Ahdarî daha çok farklı konulara ait manzum eserleriyle ve bunlara kendisi-nin veya başkalarının yazdığı şerhlerle tanınmaktadır. Onun günümüze intikal eden veya kaynaklarda kendisine nisbet edilen eserlerini şöyle sıralamak müm-kündür: 1. *es-Süllemül-mürevnâk fi 'ilmi'l-manâhik*. En meşhur eseri olan bu kaside, XIII. yüzyılın büyük mantıkçısı Esîrüddin el-Ebherî'ye ait *İsâgüci* adlı kitabın manzum şeklidir. Yaygın bir şö-rete sahip bulunan ve Osmanlı medrese-lerinde ders kitabı olarak okutulan *es-Süllem*'e ilk şerhi yine Ahdarî yazmıştır. Daha sonra üzerinde pek çok çalışma yapılan kasidenin en meşhur şerhi, De-menhûrî tarafından yazılmış olan *İzâ-hu'l-mübhem min me'âni's-Süllem*'dir. Osmanlı âlimlerinden Rifat Efendi tara-fından *Vesiletü'l-ikân* adıyla yapılmış bir Türkçe tercüme ve şerhi de bulu-nan eser, gerek müstakil olarak gerekse şerhleriyle birlikte birçok defa basılmış-tır. *es-Süllem*'in Fransızca tercümesi de neşredilmiştir (J. D. Luciani, *Le Soullam*, Cezayir 1921). 2. *el-Cevherül-meknûn fi (şadeft) şelâseti fûnûn*. Sekkâkî'nin *Mif-tâhu'l-'ulûm*'unun özeti olan Celâled-dîn-i Kazvî'nî'ye ait *Telhîşü'l-Miftâh* adlı eserin manzum şeklidir. Eser Ahdarî, Demenhûrî, İbrâhim ez-Zebîdî ve Abdul-lah b. Abdullah el-İzzî tarafından şerhe-dilmiştir. İsmâil Paşa, şerhlerden biri olan *Hilyetü'l-lübbi'l-maşûn*'un Ahdarî tarafından yapıldığını belirtir (bk. *İzâhu'l-meknûn*, I, 384, 421; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 547). Brockelmann ise aynı şerhin De-menhûrî'ye ait olduğunu kaydeder (bk. *GAL*, II, 488; *Suppl.*, II, 706; krş. Serkis, *Mu'cem*, I, 407). Eserin değişik baskıları vardır (I. bs., Kahire 1290). 3. *Naẓmü's-sirâc fi 'ilmi'l-felek*. Astronomi ile ilgili manzum bir eser olup Sahnûn b. Osman el-Venşerîsi tarafından *Müfidü'l-muhtâc* adıyla şerhedilmiştir (bk. *GAL Suppl.*, II, 706; Serkis, *Mu'cem*, I, 407). 4. *ed-Dür-retü'l-beyzâ' fi ahseni'l-fûnûn ve'l-eş-yâ'*. Hesap ilmi ve ferâize dair bir man-zumedir. Muhammed b. İbrâhim Fetâ-te'nin şerhi ile birlikte basılmıştır (Kahi-re 1309). 5. *el-Muhtâşar fi'l-'ibâdât* (Ce-zayir 1324). Mâlikî fıkına göre yazılmış bir ilmihaldir, *Muhtâşarü'l-Ahḍarî* ola-rak da bilinir. Brockelmann'ın *Şurûtu's-şalât* olarak zikrettiği eser bu olmalıdır. 6. *Muvaşşilü't-tullâb ilâ kavâ'idil-i'râb*. Gramerle ilgili bir eserdir (bk. *GAL Suppl.*, II, 706). 7. *Esmâ'ullâhi'l-hüsnâ*. Bu eseri Ahdarî'ye nisbet eden bazı kay-naklar eser ve nüshaları hakkında bilgi vermemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 738; II, 998; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 546-547; *İzâhu'l-meknûn*, I, 384, 421, 456; Brockelmann, *GAL*, II, 488; *Suppl.*, II, 705-706; a.mlf., "Ahdarî", *IA*, I, 156; Serkis, *Mu'cem*, I, 406-407; Ziriklî, *el-A'âm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 108; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Bey-rut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsî'l-Arabî), V, 187-188; Hıfnâvî, *Ta'rifü'l-halef bi-ricâlî's-selef*, Beyrut 1402/1982, I, 67; J. Schacht, "al-Ahḍarî", *EI*² (İng.), I, 321.

NACİ BOLAY

AHDÂS

(الأحداث)

Milâdî X-XII. yüzyıllarda Suriye ve Irak şehirlerinde gençlerden teşkil edilen mahallî kuvvetlere verilen ad.

Ahdâs lugatta "genç adamlar" mânâ-sına gelir. Bu teşkilât mensupları, ka-nunlar çerçevesinde amme haklarını ko-rumak, yangınları söndürmek ve gerek-tiginde düzenli ordunun yanında şehrin savunmasına katılmakla görevliydi-ler. Teşkilâtın başında nüfuzlu aileler ara-sından seçilen bir reis bulunur ve şehir halkının meselelerini halletmek, onların istek ve düşüncelerini idarî yetkililere aktarmak gibi hizmetleri de yerine ge-tirirdi. Reisül'-ahdâs denilen bu görevli-ler devlet adamları tarafından da tanı-nır, gerektiğinde görüşlerine başvuru-lur ve yardımları istenirdi. Bunların za-man zaman halka baskı yapmaya kal-kıştıkları da olmuştur. Meselâ daha ön-celeri şakilik yapan Berekât b. Fâris el-Micen, Sultan Melikşah'ın Halep valisi Kasımüddeve Aksungur tarafından, ces-ur ve heybetli bir insan olması yanında eski eşkıya ve bozguncu taifesini yakı-nan tanıdığı için onlarla daha iyi müca-dele edebilir düşüncesiyle Halep reisli-ğine getirilmişti. Bu görev. Aksungur ve daha sonra Suriye Meliki Tâcüddevle Tu-tuş zamanında başarılı bir şekilde yürü-ten Micen, Ridvân'ın melikliği devrinde vezir, kadı ve diğer devlet erkânına ta-hakküme kalkışmış, hatta daha da ile-ri giderek ahdâs ve ayyâr*larla Halep melikliğine karşı isyan edip halka zul-metmeye başlamıştı. Ridvân'ın asker-leri tarafından çok sıkı bir şekilde ta-kip edilince Halep Kalesi'ne sığınmış ve sonunda Ridvân tarafından reislikten azledilip yerine Saîd b. Bedî tayin edil-mişti. Bunun yanında devlet adamları-na önemli hizmetlerde bulunmuş reisler-de vardır. Meselâ Halep Meliki Alpars-